

vezanosti dalmatinskih i hercegovačkih križara koji su djelovali na relaciji Imotski – Posušje.

Posljednji članak u ovom broju časopisa je *Kazneni proces 1972. protiv studenta Petra Šale* (445-463), čiji su autori Zlatko Begonja i Marin Vlasnović. Članak opisuje slučaj političkog progona studenta Petra Šale, vođe zadarskih studenata tijekom Hrvatskog proljeća. Pomoću arhivskoga gradiva opisuju se kaznene prijave, sudski procesi vođeni protiv studenta Šale i presude. Autori zaključuju kako je opisani slučaj jedan od primjera zabranjivanja djelovanja pojedinca tijekom komunističkog režima u Jugoslaviji zbog drugačijeg svjetonazorskog i političkog gledišta.

Ovaj broj časopisa *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* objavljuje radove koji obuhvaćaju širok vremenski raspon od antike do suvremenog doba, te donose brojne nove podatke, reinterpreteraju postojeća saznanja te predstavljaju dosad nekorišteno rukopisno gradivo i nove arhivske fondove. U tom kontekstu i ovaj broj časopisa doprinosi razvoju povijesne znanosti i proučavanju dalmatinske i šire jadranske prošlosti.

Marija Kanižaj

Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku 62 (2024), 209 stranica

Šezdeset i drugi broj *Anala Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* (2024) sadrži 13 priloga o različitim aspektima prošlosti Dubrovačke Republike i šireg mediteranskog prostora. Na nešto više od dvije stotine stranica nalazi se osam znanstvenih članaka, dok je u rubrici *Osvrti i kritike* objavljeno pet prikaza. Među njima, ističu se studije iz

područja gospodarske, pravne, društvene i kulturne povijesti.

Prvi je članak Mirze Hebiba *Lectus u dubrovačkom pravu razvijenog srednjeg vijeka* (9-32) u kojemu autor istražuje institut *lectus* u okviru Dubrovačkog statuta iz 1272. godine te u pravnim praksama (oporuke, zapisi sudskih ročišta, notarski zapisi). Riječ je o pravu udovice ili udovca da se nakon smrti supružnika koristi imovinom pokojnika (*lectum possidere*), sve do smrti, odnosno, do ponovnog stupanja u brak. Iako je institut *lectus* normativno određen Dubrovačkim statutom, njegova se primjena često potvrđivala i prilagođavala u drugim pravnim instrumentima, što se može iščitati iz oporuka i notarskih spisa u kojima se uređuje pravo *lectusa* ili često traži povrat miraza radi ponovne udaje udovice. Pojam *lectus* javljao se i u statutima drugih istočnojadranskih gradova (Zadar, Šibenik, Korčula, Kotor), dok se u nekim područjima upotrebljavaju oblici poput *letto*, *thorum* i *habere bona*. Svi statuti propisuju da preudajom udovica gubi pravo *lectusa*. Autor ovim primjerima i usporedbom ukazuje na dinamičan odnos između statutarnog prava i pravne prakse, u kojem se *lectus* razvijao kao živa pravna kategorija prilagođena konkretnim obiteljskim i imovinskim okolnostima. Zaključuje da je *lectus* oblikovan u dodiru s rimskom i bizantskom tradicijom, dok su slični koncepti plodouživanja i uprave imovinom prisutni i u mletačkom i širem talijanskom pravu, ali je u konačnici *lectus* razvijen kao autohtono dubrovačko pravno rješenje, s lokalnim specifičnostima u ovlastima udovice i očuvanju imovinske supstance.

Zdenka Janeković Römer u radu *Filip Diversi iz Luce u Dubrovniku: od rektora škole do autora glasovite pohvale grada* (33-44) piše o Filipu Diversiju, humanistu iz Toskane koji je potekao iz ugledne, ali politički nestabilne obitelji, koja je nakon sukoba u rodnoj Lucci utočište pronašla u Veneciji. Autorica opisuje Diversijev put, od školovanja i djelovanja u Veneciji, do prihvaćanja vođenja retorič-

ko-gramatičke škole u Dubrovniku, gdje se, unatoč ugledu obrazovanog učitelja i autora pohvale grada, nije uklopio u dubrovačko društvo. Autorica ukazuje na to da je Diverzijev odnos s vlastima bio obilježen čestim pritužbama na plaću, koja, iako visoka, nije bila dovoljna za složene obiteljske odnose, te pritužbama na nepovoljne uvjete za rad. Također, navodi se da je dinamičan odnos imao i u kućanstvu sa sluškinjama koje su često bježale. U takvom kontekstu autorica analizira i nastanak panegirika Dubrovniku, tumačeći ga kao djelo koje s jedne strane proizlazi iz autorova osobnog interesa da si osigura nastavak službe, ali je s druge strane tekst neprocjenjive vrijednosti za poznavanje Dubrovnika u prvoj polovici 15. stoljeća, jer osim klasičnog opisa grada donosi i subjektivan dojam.

Rina Kralj-Brassard u članku *William Robinson (oko 1540. – 1613.), dubrovački državni topnik, engleski konzul i trgovac (robljem?)* (45-76) rekonstruira život i djelovanje Williama Robinsona koji je od 1574. do 1613. živio u Dubrovniku te djelovao kao državni topnik, trgovac i engleski konzul. Autorica koristi bogatu građu Državnog arhiva u Dubrovniku s pomoću koje prikazuje Robinsonove tragove u povijesnim vrelima i stanje Dubrovačke Republike na samom početku dugotrajne gospodarske krize. Slijedi prikaz političkih, gospodarskih i društvenih prilika Republike u drugoj polovici 16. i početkom 17. stoljeća, uključujući vanjsko-političku neutralnost, gospodarski vrhunac i postupni pad, elementarne nepogode, epidemije i unutarnje krize. Autorica potom detaljno analizira Robinsonove uloge: profesionalnog topnika s visokom plaćom, trgovca (s mogućim vezama s trgovinom robljem) te engleskog konzula povezanog s Levantskom kompanijom. Zanimljivi su opisi njegove kulturne i društvene integracije (su-vremenici su čak bilježili da je „postao Slaven po ćudi”), njegova mreža poznanstava među dubrovačkim vlastelinskim i pučanskim elitama, djelovanje u bratovštinama te

brak s Dubrovkinjom Marijom. Članak ima i širi značaj: Robinsonova biografija otkriva kako je Dubrovačka Republika pragmatično zapošljavala strance, zadržavajući političku neutralnost i otvorenost, te istodobno osvjetljava malo poznate veze s Engleskom u doba Elizabete I., čime autorica donosi novo viđenje englesko-dubrovačkih odnosa i društvene dinamike grada u jednom prijelaznom razdoblju.

Sljedeći je članak Ivana Lupića i Irene Bratičević *Novi podaci za biografiju Antuna Rozanovića (77-102)* koji donosi dosad nepoznate podatke o biografiji Antuna Rozanovića, korčulanskog kanonika i arhidakona, istaknutog renesansnog pisca i autora latinskoga spjeva *Obrana Korčule od Turaka* (1571). Autori ispravljaju neke biografske podatke, na primjer, da Antun Rozanović u Padovi nije bio profesor prava, već student te predavač notarskog umijeća. Prikazana je i njegova uloga u intelektualnim i crkvenim krugovima Dalmacije i Italije: boravci u Padovi, Dubrovniku i Rimu, članstvo i dužnosti u ilirskoj bratovštini sv. Jeronima, veze s dubrovačkim nadbiskupom Lodovicom Beccadellijem i drugim humanistima. Autori razjašnjavaju i njegovo djelovanje prije i nakon povratka na Korčulu. Vrijedno je i što rad donosi pregled i opis dosad nepoznatih dokumenata: Rozanovićeva pisma Lodovicu Beccadelliju, molbe mletačkim vlastima u vezi s dodjelom beneficija zbog obrane grada i druge rukopise (primjerice, autograf Rozanovićeva brata Vice o zaslugama obitelji u obrani, izvještaji mletačkih dužnosnika) koji svjedoče o presudnoj ulozi njegove obitelji u obrani Korčule od osmanskog napada.

Danko Zelić u svom radu *O spomenicima Petra Ohmućevića i njegova roda u Slanom* (103-128) detaljno razmatra pismo koje je 1585. iz Genove dubrovačkom Vijeću umoljenih poslao Petar Iveljić Grgurić Ohmućević. Autor ističe da pismo Petra Ohmućevića, u kojem se brani od optužbi vlastelina Junija (Đonka) Matkova Gradija za krivo-

tvorenje prezimena i nelegitimno isticanje plemićkog statusa, predstavlja jedinstven izvor za razumijevanje društvenih napetosti u kasnorenesansnoj Dubrovačkoj Republici. Pritom opisuje sustavno uništavanje obiteljskih spomenika (oltara, grbova i natpisa) u crkvama sv. Roka i sv. Jeronima u Slanom, koje su Gradi i njegovi suradnici, prema Ohmućevićevu svjedočenju, namjerno oskvrnuli kako bi izbrisali trag roda Ohmućević. Analiza spaja arhivsku i povijesno-umjetničku građu: potvrđeni su materijalni ostaci vandalizma i istaknuta podrijetla importiranih umjetnina (primjerice, flamansku oltarnu palu vjerojatno iz antwerpenskog kruga Maartena de Vosa te mramornu nadgrobnu ploču naručenu u Pisi). Tekst razotkriva sukob oko genealogije, heraldičkih prava i javne memorije te pokazuje kako se kulturna i likovna djela upotrebljavaju za afirmaciju roda i statusa.

Mortalitet u Luci Šipanskoj od 1826. do 1900. godine (129-152) rad je Stjepana Tota u kojemu donosi prvo sustavno istraživanje mortaliteta u župi Luka Šipanska (1826. – 1900.) na temelju matičnih knjiga umrlih, dopunjenih službenim popisima stanovništva Habsburške Monarhije (1830. – 1900.) i relevantne literature. Autor primjenjuje statističku, povijesnu, komparativnu i metodu studije slučaja. Rezultati pokazuju da je broj stanovnika Luke Šipanske tijekom 19. stoljeća uglavnom opadao zbog intenzivne emigracije, unatoč kratkom razdoblju rasta početkom stoljeća. Autor analizira stopu mortaliteta, koja je u prosijeku bila oko 20 %, što je znatno ispod dalmatinskog prosjeka, dok je prosječna dob umrlih bila 42,5 godine. Nadalje, prikazuje da je udio umrle dojenčadi i male djece iznosio je 28,8 %, a gotovo polovica umrlih prešla je 50 godina života, što upućuje na ranu fazu druge i početak treće faze epidemiološke tranzicije. Autor smatra da su glavni uzrok smrti bile zarazne bolesti, osobito tuberkuloza i dizenterija, dok se pred kraj stoljeća bilježi porast smrti od malignih i kardiovaskularnih bo-

lesti. Zaključno ističe da su blizina Dubrovnika, dostupnost ljekarne i prisutnost školovanih primalja pridonijeli niskoj smrtnosti, čime Luka Šipanska predstavlja primjer ranog i uspješnog procesa demografske i epidemiološke tranzicije na istočnojadranskim otocima.

Jelena Obradović Mojaš u članku „*Bit će čudo sv. Vlaha ako se na ovomu svrši!*” *Svjedočanstva dr. Ivana Augusta Kaznačića, Mata Zamagne Tamarića i Stijepa Skurle o koleri 1867. u Dubrovniku i okolici* (153-170) piše o epidemiji kolere koja je 1867. godine zahvatila Dubrovnik i okolicu, a koja je bila posebno pogubna u odnosu na ranije valove te bolesti u 19. stoljeću. Autorica povezuje povijesno-medicinsku, kulturno-antropološku i etnografsku perspektivu, oslanjajući se na svjedočanstva trojice suvremenika: liječnika dr. Ivana Augusta Kaznačića, kanonika Stijepa Skurle i povjesničara Mata Zamagne te na matične knjige, arhivska izvješća Zdravstvenog odbora i tadašnji tisak. Autorica navodi da se bolest proširila trgovačkim vezama iz istočne Hercegovine, a od svibnja do rujna umrlo je 168 osoba (159 u okolici i devet u Gradu). Ističe da su prvi slučajevi, poput smrti Vlaha Kolića, smatrani početkom epidemije, iako nultog pacijenta nije moguće precizno utvrditi. Nadalje, navodi da je visoka smrtnost izazivala paniku među stanovništvom, a najviša je bila u Petrači u Župi dubrovačkoj. Opisuje djelovanje Zdravstvenog odbora koji je provodio karantene, dezinfekciju i nadzor, dok su religijske prakse poput procesija i zavjetnih darova sv. Vlaha odražavale strah i zahvalnost zajednice. Zaključno, ističe da usporedba suvremenih svjedočanstava s maticama i službenim izvješćima potvrđuje njihovu pouzdanost te pokazuje kako su lokalne vlasti i stanovništvo kombinirali protuepidemijske mjere s religijskim običajima, čime su uspješno ograničili smrtnost unatoč nepoznatoj etiologiji bolesti.

Posljednji u rubrici, članak Maje Polić i Ivane Burnać, *Historiografsko djelovanje An-*

tuna Vučetića na temelju korespondencije s Franjom Račkim (171-189) rekonstruirala suradnju Franje Račkog s dubrovačkim povjesničarom Antunom Vučetićem u sklopu izdanja *Monumenta Ragusina* i drugih publikacija tadašnje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Autorice rad temelje na osamnaest Vučetićevih pisama Račkome (1873. – 1884.) pohranjenih u Arhivu HAZU te trinaest Račkijevih pisama Vučetiću (1874. – 1888.) iz Državnog arhiva u Dubrovniku, uz dopunske arhivske i tiskane izvore te relevantnu historiografiju. Prikazuju Račkijevu ulogu u poticanju prikupljanja i objavljivanja dubrovačke arhivske građe te njegove vlastite istraživačke pohode u Dalmaciji. Vučetić, gimnazijski profesor povijesti i kasnije arhivist, od 1874. sudjeluje u prepisivanju najstarijih zapisnika dubrovačkih vijeća i serije *Lettere e commissioni di Levante*, čime je znatno pridonio objavi drugog i trećeg sveska *Libri reformationum*. Korespondencija razotkriva poteškoće rada u lokalnim arhivima, sporost i financijske pregovore, političke prilike, ograničenu podršku vlasti za kulturne i znanstvene aktivnosti, ali i Račkijevo povjerenje u Vučetićevu točnost i predanost. Rad ujedno rasvjetljuje širi kontekst razvoja moderne hrvatske historiografije i profesionalizacije arhivskih istraživanja u drugoj polovici 19. stoljeća.

Nakon osam izvornih znanstvenih članka, časopis prelazi u dio posvećen kritičkim osvrtima, recenzijama, odnosno prikazima, čime se čitateljima pruža uvid u recentna stručna dostignuća i aktualne historiografske rasprave. Ta posljednja rubrika, *Osvrti i kritike* (191-211), sadrži pet radova, među kojima su prikazi tridesetog sveska serije *Texts and Sources in Intellectual History* (191-194); knjige *Viteštvo u srednjovjekovnoj Bosni* (195-198); knjige *Nobilitet Bara u sto biografskih zapisa* (199-201); zbirke izvora *Le relazioni „ad limina” dei vescovi di Cattaro alla Santa Sede (1592-1708)*. *Izvjestaji „ad limina” kotorskih biskupa Svetoj stolici (1592-1708)* (202-205); te knjige *Skonsumacijun – Tuberkuloza u dubrovačkom društvu od 1825. godine do sredine 20. stoljeća* (206-209). Na samom kraju nalazi se i *Popis izdanja Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* (211-219). I ovaj broj *Analaz Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* na jedinstven način spaja detaljna istraživanja povijesnih, društvenih i kulturnih aspekata Dubrovačke Republike s kritičkim prikazima suvremenih historiografskih dostignuća, čime potvrđuje kontinuiranu relevantnost časopisa u razvoj hrvatske historiografije.

Iva Mihekovec